

METRUM LEONIS
CZYLI WILCZA ZBRODNIA

LEON Z VERCELLI

METRUM LEONIS
CZYLI WILCZA ZBRODNIA

Wstęp, tłumaczenie, komentarz
Joanna Stadler

hořini

Projekt okładki i stron tytułowych:

Zdjęcie na okładce:

Redakcja:

Elżbieta Wiater

Korekta:

Marka Homini jest częścią
Wydawnictwa Benedyktynów Tyniec

Wydanie pierwsze: Kraków 2019

ISBN 978-83-7354-896-1

© Copyright for this edition by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

© Copyright for the polish translation, introduction and notes

by Joanna Stadler, 2019

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37, 30–398 Kraków
tel. +48 (12) 688-52-90,
tel./fax: +48 (12) 688-52-95
e-mail: wydawnictwo@tyniec.com.pl
zamowienia@tyniec.com.pl
www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów
druk@tyniec.com.pl

Spis treści

Podziękowania	7
Wykaz skrótów	9
Bibliografia15
Wstęp19
Rozdział I: <i>Vita Leonis</i>21
Rozdział II: Dzieła27
Rozdział III: Analiza <i>Metrum Leonis</i>31
Od tłumacza73

Metrum Leonis

Kolumna I	75
Kolumna II	80
Kolumna III.	85
Kolumna IV.	89
Kolumna V	93
Kolumna VI.	96
Kolumna VII	100
Kolumna VIII	104
Indeks źródeł	107

Podziękowania

Poczuwam się do miłego obowiązku, by podziękować Profesor Carmen Cardelle de Hartmann z Mittellateinisches Seminar Uniwersytetu w Zurychu, dzięki której dowiedziałam się o istnieniu tego mało znanego tekstu i miałam okazję obejrzeć osobiście i zbadać jedyny zachowany manuskrypt *Metrum Leonis*.

Równie wdzięczna jestem Fundacji Museo del Tesoro del Duomo e Archivio Capitolare w Vercelli (Włochy), która udostępniła mi rękopis, zaś szczególne słowa podziękowań za opiekę przy pracy nad manuskrytem niech zechce przyjąć Timoty Leonardi.

Dodatkowo chciałabym również podziękować Dörthe Führer i Elenie Koch z Uniwersytetu w Zurychu za cenne wskazówki i inspirujące dyskusje dotyczące aspektów filologicznych i interpretacji tekstu.

Niemniej serdeczne wyrazy wdzięczności kieruję do Profesora Piotra Urbańskiego (IFK UAM) za uwagi i wskazówki, które pozwoliły wzbogacić publikację.

Wykaz skrótów

W przypadku pozycji średniowiecznych bądź zachowanych jedynie fragmentarycznie oprócz objaśnienia skrótu podany został również adres bibliograficzny cytowanego wydania.

- AA PUBLIUS OVIDIUS NASO, *Ars amatoria* (OWIDIUSZ, *Sztuka kochania*).
- AD. FAB. ADEMAR, *Fabulae*, [w:] *Les fabulistes latins depuis le siècle d'Auguste jusqu'à la fin du Moyen Âge*, wyd. L. HERVIEUX, Paris 1899.
- Aegrum fama fuit*
[MGH *Poetae*] *Aegrum fama fuit* [*inc. Aegrum fama fuit quondam iacuisse leonem | Peneque supremos iam tenuisse dies*], ms. Sankt Gallen 899, wyd. E. DÜMMLER, Berlin 1881, s. 62–64 (*Monumenta Germaniae Historica. Poetae Latini aevi Carolini*, 1).
- Aesch. *Agam.* AESCHYLUS, *Agamemnon* (AJSCHYLOS, *Agamemnon*).
- Anthol. Vet. Lat.*
2 (5) *Anthologia veterum latinorum epigrammatum et poematum, sive catalecta poetarum latinorum in VI libros digesta II*, wyd. P. BURMAN, Amsterdam 1773.
- Aphth. *Fab.* APHTHONIOS, *Fabulae* (AFTONIUSZ, *Bajki*)
- Apocol.* LUCIUS ANNAEUS SENECA, *Apocolocyntosis divi Claudii* (SENEKA MŁODSZY, *Udymienie boskiego Klaudiusza*)

- Aristot. *Hist. An.* ARISTOTELES, *Historia animalium* (ARYSTOTELES, *Zoologia*)
- Aristot. *Rhet.* ARISTOTELES, *Rhetorica* (ARYSTOTELES, *Retoryka*)
- Avian. *Fab.* *The fables of Avianus*, wyd. R. ELLIS, Oxford 1887.
- Babr. BABRIOS, *Fabulae*, [w:] *Babrius and Phaedrus*, wyd. B.E. PERRY, Harvard 1965 (Loeb Classical Library, 436).
- Beilage LEON Z VERCELLI, *Dokumenty*, [w:] H. BLOCH, *Beiträge zur Geschichte des Bischofs Leo von Verelli und seiner Zeit*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 22 (1896), s. 107–109.
- Canaparii
vita Adalberti JAN KANAPARIUSZ, *Żywot św. Wojciecha*, wyd. G.H. PERTZ, Stuttgart 1841 (Monumenta Germaniae Historica, inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum).
- Capt.* TITUS MACCIUS PLAUTUS, *Captivi* (PLAUT, *Jeńcy*).
- Carm.* LEON Z VERCELLI, *Carmina*, [w:] H. BLOCH, *Beiträge zur Geschichte des Bischofs Leo von Verelli und seiner Zeit*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 22 (1896), s. 17–23.
- Carm. Bur.* *Carmina Burana*, wyd. A. HILKA, O. SCHUMANN, Heidelberg 1941.
- Cic. *Ep.* MARCUS TULLIUS CICERO, *Epistulae* (CYCERON, *Listy*).
- Cic. *Orat.* MARCUS TULLIUS CICERO, *Orator* (CYCERON, *Orator*).
- Cic. *Tusc.* MARCUS TULLIUS CICERO, *Tusculanae disputationes* (CYCERON, *Rozmowy tuskulańskie*).

- Claud. *Cons. Mall. Theod.* KLAUDIAN KLAUDIUSZ, *Panegyricus dictus Mallio Theodoro consuli*, [w:] *Claudii Claudiani Carmina*, wyd. J.B. HALL, Leipzig 1985.
- Ecb. capt.* *Ecbasis captivi – Escape of a Certain Captive, An Eleventh-Century Latin Beast Epic*, wyd. E.H. ZEYDEL, Chapel Hill 1964.
- Enarratio super Deuteronomium* [PL 108] RABAN MAUR, *Enarratio super Deuteronomium*, wyd. J.P. MIGNE, Parisiis 1851, s. 837–998 (Patrologiae cursus completus. Series latina, 108).
- Epist.* LEON Z VERCELLI, *Epistolae*, [w:] H. BLOCH, *Beiträge zur Geschichte des Bischofs Leo von Vercelli und seiner Zeit*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 22 (1896), s. 17–23.
- Epist.* [PL 141] GUILLELMUS V DUX AQUITANIAE, *Epistolae et Diplomata* wyd. J.P. Migne, Parisiis 1853, s. 827–834 (Patrologiae cursus completus. Series latina, 141).
- Fab.* ÉSOPE, *Fable*, wyd. E. CHAMBRY, t. 1–2, Paris 1925–1926.
- Fab. lat.* *Les fabulistes latins depuis le siècle d’Auguste jusqu’à la fin du Moyen Âge*, wyd. L. HERVIEUX, Paris 1899.
- Gualt. Ang. Fab.* *The Fables of „Walter of England”, edited from Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, Codex Guelferbytanus 185 Helmstadiensis*, wyd. A.E. WRIGHT, Toronto 1997.
- Hes. Op.* HESIODOS, *Erga kai hemera* (HEZJOD, *Prace i dni*).
- Hom. Od.* HOMER, *Odyssea* (HOMER, *Odyseja*).
- Hor. Carm.* QUINTUS HORATIUS FLACCUS, *Carmina* (HORACY, *Ody*).
- Hor. Sat.* QUINTUS HORATIUS FLACCUS, *Sermones* (HORACY, *Satyry*).

Hyg. <i>Fab.</i>	GAIUS JULIUS HYGINUS, <i>Fabulae</i> (HYGINUS, <i>Bajki</i>).
Isid. <i>Etym.</i>	ISIDORUS HISPALENSIS, <i>Etymologie seu Origines</i> (Izydor z Seville, <i>Etymologie</i>).
NH	GAIUS PLINIUS SECUNDUS, <i>Naturalis Historia</i> (PLINIUSZ STARSZY, <i>Historia naturalna</i>).
Ov. <i>Fast.</i>	PUBLIUS OVIDIUS NASO, <i>Fastii</i> (OWIDIUSZ, <i>Kalendarz</i>).
Ov. <i>Medicam.</i>	PUBLIUS OVIDIUS NASO, <i>Medicamina faciei</i> (OWIDIUSZ, <i>O kosmetykach</i>).
Ov. <i>Met.</i>	PUBLIUS OVIDIUS NASO, <i>Metamorphoses</i> (OWIDIUSZ, <i>Metamorfozy</i>).
Ov. <i>Trist.</i>	PUBLIUS OVIDIUS NASO, <i>Tristia</i> (OWIDIUSZ, <i>Żale</i>).
<i>Perist.</i>	AURELIUS PRUDENTIUS CLEMENS, <i>Peristephanon</i> (PRUDENCJUSZ, <i>Korony męczeństwa</i>).
<i>Pers.</i>	AULUS PERSIUS FLACCUS, <i>Saturae</i> (PERSJUSZ, <i>Satyry</i>)
Phaedr.	PHAEDRUS, <i>Fabulae</i> , [w:] <i>Babrius and Phaedrus</i> , wyd. B.E. PERRY, Harvard 1965 (Loeb Classical Library, 436).
<i>Phys. Lat.</i>	<i>Physiologus Latinus, versio B</i> , wyd. F. CARMODY, Paris 1939.
Planctus Israel	PETRUS ABELARD, <i>Planctus Israel super Samson</i> , [w:] <i>Poetic Individuality in the Middle Ages</i> , wyd. P. DRONKE, Oxford 1970, s. 121–123.
Plat. <i>Phed.</i>	PLATON, <i>Phaedros</i> (PLATON, <i>Fajdros</i>).
<i>Poen.</i>	TITUS MACCIUS PLAUTUS, <i>Poenulus</i> (PLAUT, <i>Punijczyk</i>).
PP	<i>Philosophia pauperum</i> , wyd. A. BORNET, Paris 1895.
<i>Quint.</i>	MARCUS FABIVS QUINTILIANUS, <i>Institutio oratoria</i> (Kwintylian, <i>Kształcenie mówcy</i>).

- Romulus Anglicus* *Fabulae Romuli*, [w:] *Les fabulistes latins depuis le siècle d'Auguste jusqu'à la fin du Moyen Âge*, wyd. L. HERVIEUX, Paris 1899.
- Ruodlieb* *Ruodlieb, The Earliest Courtly Novel (after 1050)*, wyd. E. ZEYDEL, New York 1969.
- Sen. Epist. mor. ad luc.* LUCIUS ANNAEUS SENECA, *Ad Lucilium epistolae morales* (Seneka, *Listy do Lucylusza*).
- Species comice* EUGENIUS VULGARIUS, *Species comice*, Berolini 1899, s. 430–432 (Monumenta Germaniae Historica. Poetae latini medii aevi, IV).
- Sum. Hein.* *Summarium Heinrici*, wyd. R. HILDEBRANDT, Berlin–New York 1974.
- Ter. Eun.* PUBLIUS TERENTIUS AFER, *Eunuchus* (TERENCJUSZ, *Eunuch*).
- Tetrasticha Theog.* IGNACY DIAKON, *Tetrasticha eis mythus Aisopikus*. HESIODOS, *Theogonia* (HEZJOD, *Narodziny bogów*).
- Verg. Aen.* PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Aeneis* (WERGILIUSZ, *Eneida*).
- Verg. Ecl.* PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Eclogae* (WERGILIUSZ, *Eklogi*).
- Verg. Georg.* PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Georgica* (WERGILIUSZ, *Georgiki*).
- Vita Adalberti* BRUNON Z KWERFURTU, *Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita altera*, wyd. J. KARWASIŃSKA, Warszawa 1969 (Monumenta Poloniae Historica, 4).
- Vita quinque fratrum* BRUNON Z KWERFURTU, *Vita quinque fratrum eremitarum martyrum in Polonia*, wyd. E. KADE, Berolini 1888, s. 716–738 (Monumenta Germaniae Historica, 15).

- Vitae sanctorum* *Novem Vitae Sanctorum Metricae ex Codicibus Monacensibus, Parisiensibus, Bruxellensi, Hagensi, Saec. IX–XII*, wyd. W. HARSTER, Leipzig 1887.
- Waltharius* *Waltharius*, wyd. A. RING, Leuven 2016.
- Ysengrimus* *Ysengrimus*, wyd. E. VOIGT, Strasburg–London 1878.

Bibliografia

- ADRADOS 2003 F.R. ADRADOS, *History of the Graeco-Latin Fable*, Leiden–Boston 2003.
- BISANTI 2010 A. BISANTI, *Leone di Vercelli, scrittore e politico dell'XI secolo: status quaestionis*, „Bollettino di Studi Latini” 1/40 (2010), s. 86–97.
- BLOCH 1896 H. BLOCH, *Beiträge zur Geschichte des Bischofs Leo von Vercelli und seiner Zeit*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 22 (1896), s. 11–136.
- BLOCH 1902 H. BLOCH, *Zu den Gedichten Leo's von Vercelli*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 27 (1902), s. 752–754.
- BLOCH 1946 H. BLOCH, *Monte Cassino, Byzantium, and the West in the Earlier Middle Ages*, „Dumbarton Oaks Papers” 3 (1946), s. 163–224.
- BORGNET 1890 A. BORGNET, *Compendium Philosophiae Naturalis*, Paris 1890.
- CLARKE 1972 W.M. CLARKE, *Intentional Rhyme in Vergil and Ovid*, „Transactions and Proceedings of the American Philological Association” 103 (1972), s. 49–77.
- DORMEIER/
SCHUFFELS 1993 H. DORMEIER, H.J. SCHUFFELS, *Bernward von Hildesheim und das Zeitalter der Ottonen. Katalog der Ausstellung Hildesheim 1993*, t. 2, wyd. M. BRANDT, A. EGGBRECHT, Hildesheim–Mainz 1993.

- DORMEIER 1997 H. DORMEIER, *Die ottonischen Kaiser und die Bischöfe im Regnum Italiae*, Kiel 1997.
- DORMEIER 1999 TENŽE, *Un vescovo in Italia alle soglie del mille: Leone di Vercelli Episcopus imperii, servus sancti Eusebii*, „Bollettino Storico Vercellense” 2 (1999), s. 37–74
- DORMEIER 2005 TENŽE, *Domkapitel, Bischöfe und Memoria in Vercelli (10.-13. Jahrhundert)*, [w:] *Memoria. Ricordare e dimenticare nella cultura del medioevo (=Memoria. Erinnern und Vergessen in der Kultur des Mittelalters)*, wyd. M. BORGOLTE, C.D. FONSECA, H. HOUBEN, Bologna–Berlin 2005, s. 287–326 (*Annali dell’Istituto storico italo-germanico in Trento. Contributi*, 15 = *Jahrbuch des italienisch-deutschen historischen Instituts in Trient. Beiträge*, 15).
- DRONKE 1986 P. DRONKE, *Poetic individuality in the Middle Ages: new departures in poetry, 1000–1150*, Oxford 1986.
- DRONKE 2007 P. DRONKE, *Forms and imaginings: from antiquity to the fifteenth century*, Roma 2007.
- FRIIS-JENSEN 2007 K. FRIIS-JENSEN, *Horace in the Middle Ages*, [w:] *The Cambridge Companion to Horace*, red. S. HARRISON, Cambridge 2007.
- GAMBERINI 2002 R. GAMBERINI, *Metrum Leonis. Poesia e potere all’inizio del secolo XI*, Firenze 2002 (Edizione nazionale dei testi mediolatini, 6, ser. II, 3).
- GAMBERINI 2004 R. GAMBERINI, *La trasmissione dei testi latini del medioevo (Mediaeval latin texts and their transmission)*, Tarnuzze (Firenze) 2004, s. 248–261.
- GANZENMÜLLER 1914 W. GANZENMÜLLER, *Das Naturgefühl im Mittelalter*, Berlin 1914.
- GAVINELLI 2001 S. GAVINELLI, *Leone di Vercelli postillatore di codici*, *Aevum* 75 (2001), s. 233–262.

- GUGGENHEIM 1972 E. GUGGENHEIM, *Rhyme Effects and Rhyming Figures: A Comparative Study of Sound Repetition in the Classics with Emphasis on Latin Poetry*, Haga 1972.
- HAYE 2009 TH. HAYE, *Päpste und Poeten. Die mittelalterliche Kurie als Objekt und Förderer panegyrischer Dichtung*, Berlin–New York 2009.
- HOFFMANN 1993 H. HOFFMANN, *Mönchskönig und rex idiota. Studien zur Kirchenpolitik Heinrichs II. und Konrads II.*, Hannover 1993, s. 58–115 (Monumenta Germaniae Historica. Studien und Texte, 8).
- HOFFMAN 2005 H. HOFFMANN, *Notare, Kanzler und Bischöfe am ottonischen Hof*, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 61 (2005), s. 435–480.
- HOFFMAN 2009 H. HOFFMANN, *Italienische Handschriften in Deutschland*, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters“ 65 (2009), s. 29–82.
- HUSCHNER 2003 W. HUSCHNER, *Transalpine Kommunikation im Mittelalter. Diplomatische, kulturelle und politische Wechselwirkungen zwischen Italien und dem nordalpinen Reich (9.–11. Jahrhundert)*, Hannover 2003, s. 261–271, 387–392 (Monumenta Germaniae Historica. Schriften, 52).
- JAUSS 1959 H.R. JAUSS, *Untersuchungen zur mittelalterlichen Tierdichtung*, Tübingen 1959.
- LANZ 1931 H. LANZ, *The Physical Basis of Rime: An Essay on the Aesthetics of Sound*, Stanford 1931.
- LÖWENFELD 1877 S. LÖWENFELD, *Leo von Vercelli*, Posen 1877.
- MANITIUS 1976 M. MANITIUS, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters: Von der Mitte des zehnten Jahrhunderts bis zum Ausbruch des Kampfes zwischen Kirche und Staat*, München 1976.

- McKIE 1997 M. McKie, *The Origins and Early Development of Rhyme in English Verse*, „The modern Language Review” 4/92 (1997), s. 817–831.
- NELSON 1951 A. Nelson, *Châteaux en Espagne’ dans le latin médiéval*, „Eranos” 49 (1951), s. 159–169.
- SKUTSCH 1964 O. Skutsch, *Rhyme in Horace*, „Bulletin of the Institute of Classical Studies” 11 (1964), s. 73–78.
- STADLER 2015 FEDRUS, *Bajki*, przekł. J. Stadler, Wrocław 2015.
- STRECKER 1922 K. Strecker, *Leoninische Hexameter und Pentameter im 9. Jahrhundert*, „Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde” 44 (1922), s. 213–251.
- STRECKER 1937 *Metrum Leonis*, wyd. K. Strecker, Lipsiae 1937, s. 483–489 (Monumenta Germaniae Historica. Poetae, 5),.
- VOLLMANN 2005 B. Vollmann, *Das Metrum Leonis des Leo von Verce-lli. Anmerkungen zu einer Neuedition*, „Mittelateini-sches Jahrbuch” 40 (2005), s. 101–108.
- WITT 2012 R.G. Witt, *The Two Latin Cultures and the Founda-tion of Renaissance Humanism in Medieval Italy*, Cam-bridge 2012.
- WORMELL 1963 D.E.W. Wormell, *Catullus 49*, „Phoenix” 1/17 (1963), s. 59–60.
- ZEYDEL 1964 E.H. Zeydel, *The Ecbasis as a Cento*, [w:] *Ecbasis captivi – Escape of a Certain Captive. An Eleventh-Century Latin Beast Epic*, wyd. E.H. Zeydel, Chapel Hill 1964, s. 13–15.
- ZIOLKOWSKI 1993 J.M. Ziolkowski, *Talking Animals. Medieval Latin Beast Poetry, 750–1150*, Philadelphia 1993.

Wstęp

Metrum Leonis jest mało znanym utworem skomponowanym na początku XI w. przez Leona biskupa Vercelli, który w ten sposób dał upust swym żalom na los, jaki go spotkał po śmierci cesarza Ottona III. W poemacie, czerpiącym z tradycji bajki antycznej, autor ukrył prawdziwe postaci historyczne, swych wrogów i przyjaciół, by w zawołowany sposób i bez obaw poddać krytyce sytuację polityczną we Włoszech na przełomie stuleci.

Niewielki dorobek literacki Leona z Vercelli nie jest szczególnie znany również w Polsce, chociaż postać tego biskupa z wielu względów może zainteresować polskiego czytelnika. Wiadomo, że przyjaźnił się z pierwszym polskim męczennikiem, św. Wojciechem. Popierał cesarza Ottona III, który we władcy Polan widział godnego siebie sojusznika, i jako zwolennik tego władcy miał niemały wkład w ówczesną politykę nakreśloną w programie *Renovatio imperii*. Leon nie powinien być dla nas jedynie włoskim biskupem z zamierzchłych czasów, ale osobistością, która miała wpływ na średniowieczną politykę obejmującą również Polskę.

Wprawdzie mamy podstawy, by przypuszczać, że Leon napisał wiele dzieł, jednak z dorobku poetyckiego zachowały się jedynie cztery utwory. *Metrum Leonis* jest z nich najdłuższe i najciekawsze, trudno jednak przypisywać mu jakąś większą rolę w rozwoju literatury europejskiej. Utwór ten spisano bardzo prostym językiem, a jego lakoniczność nierzadko staje się przyczyną problemów ze zro-

zumieniem. Brak w nim kunsztu i finezji, humor wydaje się momentami grubiański, a metrum proste i monotonne.

Trudno mówić też o jakiegokolwiek recepcji. Utwór dotrwał do naszych czasów w jednym autografie. Nie był czytany ani kopiowany. Wydaje się więc, że nie jest to tekst istotny, a jedynie błahostka – jak sam autor nazywa swoje dzieło.

Jednak przy wszystkich tych zastrzeżeniach *Metrum Leonis* zasługuje na uwagę. Przede wszystkim jest to tekst pod wieloma względami niezwykły. Nie zachowało się wiele utworów ani z X, ani z XI w., które, z jednej strony, tak silnie czerpałyby z tradycji bajki ezopowej, a z drugiej – starały się przekazać ukryte znaczenie i dostarczyć komentarz polityczny. *Metrum Leonis* z pewnością nie mieści się w standardowych ramach twórczości literackiej epoki, w której powstało. Nie wydaje się, by można je nazwać dziełem prekursorskim epiki zwierzęcej, która swój rozkwit świętować będzie dopiero w XII w. Jest to po prostu tekst jedyny w swoim rodzaju, który daje wgląd w niezwykle pomysły autora obdarzonego poczuciem humoru i sprawiedliwości.

Rozdział I

Vita Leonis

Leon z Vercelli, autor *Metrum Leonis*, przez swe zaangażowanie zarówno w pracę na rzecz Kościoła, jak i w życie polityczne X i XI w. niewątpliwie wywarł wpływ na historię Europy. Jednak o jego życiu i twórczości wiadomo niewiele, jedynie to, co udaje się zrekonstruować na podstawie szczątkowych informacji, jakie przetrwały do naszych czasów. Ich źródłem są: korespondencja Leona, zachowana w brudnopisie spisanym jego własną ręką, kilka dokumentów sporządzonych przez niego dla kancelarii cesarskiej i pojedyncze dzieła literackie z tego okresu¹.

Nie znamy daty i miejsca narodzin Leona, wiadomo jedynie, że żył za panowania trzech cesarzy: Ottona III, Henryka II i Konrada II. Piastował urząd biskupa Vercelli, miasta w północnych Włoszech (Piemont), i brał czynny udział w życiu politycznym ówczesnej Europy. Najpopularniejsze teorie podają, że przyszedł na świat w drugiej połowie X w. gdzieś na ziemiach niemieckich lub włoskich. Za niemieckim pochodzeniem Leona przemawia szybkość, z jaką zdobywał zaszczyty i zaufanie na cesarskim dworze. Jego imię, nietypo-

¹ Wszystkie informacje i dokumenty zostały zebrane i dokładnie przeanalizowane przez Blocha, który pozostaje nadal głównym badaczem życia i dzieł Leona; zob. BLOCH 1896 (w kwestiach związanych z życiorysem i funkcjami politycznymi), BLOCH 1902 (w kwestii utworów poetyckich Leona).

we dla kultury niemieckiej tego czasu, wskazuje jednak raczej na pochodzenie włoskie².

Na dworze cesarskim pojawił się zapewne około 996 r., gdyż jego imię widnieje w spisie szlachty zebranej wokół cesarza Ottona III³. Tam też zawarł przyjaźń z Gerbertem z Aurillac⁴, późniejszym papieżem Sylwestrem II, który odegrał istotną rolę w kształtowaniu się ram programu *Renovatio Imperii Romanorum*⁵. Program ten stał

² Kolejnym argumentem, przemawiającym za niemieckim pochodzeniem Leona, jest użyte przez niego w trzecim liście (*Epist.* III, 22) niemieckie zdanie: „Sed faciat ego »Uuaregat self iu / uua[re] got«”; zob. BLOCH 1896, s. 133–135). Powiązania rodzinne z Cesarstwem tłumaczyłyby sukcesy polityczne Leona (zob. WITT 2012, s. 97). Kolejnym, choć mało przekonującym, argumentem za tezą podaną w pierwszym zdaniu jest przyjaźń z Bernwardem z Hildesheim, biskupem pochodzącym z saskiego rycerstwa, który zasłynął głównie z budowy kościołów i obrony Hildesheim przed najazdami Normanów (zob. HAYE 2009, s. 143). Są to jednak jedynie mało znaczące wskazówki. Z powodu braku wiarygodnych źródeł kwestia ta musi pozostać nierozstrzygnięta; zob. BLOCH 1896, s. 78).

³ Zob. BLOCH 1896, s. 78.

⁴ Sylwester II (Gerbert z Aurillac, ok. 945–1003) – urodził się w Oweranii (Francja) i jeszcze jako dziecko wstąpił do klasztoru. Po starannych studiach w Hiszpanii i sprawowaniu różnych funkcji w kościelnym systemie szkolnictwa postanowił udać się na dwór panującego wówczas Ottona II. Gerbert piastował różne urzędy, najważniejszym był tytuł wychowawcy młodego następcy tronu, cesarza Ottona III. Dzięki wsparciu swego wychowanka Gerbert – jako pierwsza osoba z kraju Franków – został powołany na tron papieski. Przybrał imię Sylwestera II, nawiązując przez to do polityki Sylwestra I i określając w ten sposób obraz stosunków pomiędzy papieżem i cesarzem, którzy odtąd prowadzili wspólnie politykę chrystianizacji Europy. Ustanowił biskupstwa w Kołobrzegu, Krakowie i Wrocławiu oraz arcybiskupstwo w Gnieźnie.

⁵ *Renovatio imperii* lub *Restauratio imperii* to program polityczny mający na celu odzyskanie wpływów terytorialno-politycznych Cesarstwa Rzymskiego. Był to jeden z głównych celów cesarza Ottona III, który chciał zjednoczyć Europę pod swą władzą nie tyle terytorialnie, ile kulturowo, tworząc z niej wielkie imperium chrześcijańskie.

się głównym punktem wyjściowym wszelkich posunięć politycznych zarówno cesarza Ottona III, jak też jego kancelarii i dworu, w tym również Leona⁶.

Ten ostatni rozpoczął karierę na dworze jednego z najznakomitszych średniowiecznych władców, słynącego wręcz ze swego zamiłowania do antyku. Obracał się wśród elity intelektualnej ówczesnej Europy. Jeśli chodzi o pierwszy okres pracy Leona, warto również wspomnieć jego spotkanie ze św. Wojciechem, biskupem praskim, który na dworze cesarskim pojawił się w 996 r. Spotkanie obu hierarchów zostało opisane w żywocie *Vita Adalberti*⁷ autorstwa Brunona z Kwerfurtu⁸. W dziele tym Leon interpretuje sen Wojciecha i zapowiada jego późniejsze męczeństwo.

Leon cieszył się zaufaniem cesarza, czego niewątpliwym dowodem jest nominacja na biskupa Vercelli. Otton III, osadzając swego zwolennika w północnych Włoszech, chciał zapewnić sobie polityczną przeciwwagę wobec wrogo nastawionego margrabiego Arduina z Ivrei. Kandydatura Leona na biskupa, choć pochodziła od cesarza, zyskała poparcie papieża Grzegorza V⁹ oraz Gerberta z Aurillac. Nie

⁶ Por. HAYE 2009, s. 143, BLOCH 1896, s. 80–82.

⁷ Por. *Vita Adalberti*, a także passus z *Canaparii vita Adalberti* (s. 592) oraz wspomnienie bp. Leona w dziele Brunona z Kwerfurtu *Vita quinque fratrum* (s. 725).

⁸ Bruno z Kwerfurtu (ok. 974–1009) był mnichem benedyktyńskim, męczennikiem i świętym Kościoła katolickiego. Pochodził z saskiej rodziny arystokratycznej, porzucił jednak życie dworskie, by wieść żywot pustelniczy. Na życzenie ówczesnego króla Polski, Bolesława Chrobrego w 1001 r. grupa mnichów (w tym także bliscy przyjaciele Brunona) wyruszyła do Polski, by rozpocząć działalność misyjną. Bruno w tym czasie zajmował się szerzeniem chrześcijaństwa na Węgrzech. Dowiedziawszy się o męczeńskiej śmierci przyjaciół, wybrał się do Polski, gdzie kontynuował pracę misjonarską i spisał dzieje św. Wojciecha (*Vita Adalberti*) oraz swych przyjaciół (*Vita quinque fratrum*).

⁹ Grzegorz V (Bruno z Karyntii; 972–999) – syn księcia Ottona Karynckiego. Rekomendacja Brunona na papieża była pomysłem jego kuzyna, cesarza Ottona

znamy dokładnej daty, lecz nominat z pewnością objął tron biskupi nie później niż w 998 r., gdyż w tym roku pojawił się w Rzymie jako poseł w sprawie Grzegorza V¹⁰ i brał udział w synodzie biskupim, który miał rozwiązać problem antypapieża, Jana XVI¹¹, osadzonego na tronie Piotrowym przez arystokrację jeszcze za życia poprzednika, Grzegorza V, co miało osłabić wpływy dworu cesarskiego w Rzymie.

By przywrócić prawowitego papieża, Grzegorza V, na tron apostołski, potrzebna była interwencja cesarza. Otton III powrócił więc do Wiecznego Miasta w 998 r., rozprawił się z arystokracją i przywrócił Grzegorza V na prawowite miejsce. Leon skomponował z tej okazji wiersz *Versus de Gregorio papa et Ottone augusto*, chwalcący zarówno cnoty papieża, jak i ideę cesarstwa.

Następnych kilka lat w życiu autora *Metrum Leonis*, aż do śmierci cesarza, upływało spokojnie. Arduin z Ivrei, najbliższy i najgroźniejszy przeciwnik polityczny, nie przysparzał większych kłopotów, Leon więc miał czas, by działać w służbie Ottona III jako zaufany poseł.

Jednak po śmierci władcy spór z Arduinem przybrał na sile. Leon musiał bronić swojej pozycji przed atakami margrabiego,

III. Przyjął imię Grzegorz na cześć Grzegorza Wielkiego. Był pierwszym papieżem pochodzącym z Cesarstwa Niemieckiego. Gdy w roku 999 zmarł na malarię, jego następcą został Gerbert z Aurillac (patrz wyżej: przyp. 4).

¹⁰ Por. BLOCH 1896, s. 82.

¹¹ Jan XVI (Johannes Filagatos; 945–1001) – Johannes, Grek z pochodzenia, cieszył się na dworze cesarskim dużą estymą. Mianowany przez Ottona II kanclerzem Italii, został później również opatem w klasztorze benedyktyńskim, a także wychowawcą, wówczas siedmioletniego, Ottona III. Sprawował funkcję posła dworu cesarskiego i piastował godność arcybiskupa Piacenzy. W 997 r., dzięki poparciu Krescencjusza, rzymskiego arystokraty o dużych wpływach politycznych w Wiecznym Mieście, został papieżem, pomimo że wspierany przez cesarza Ottona III Grzegorz V nadal żył, choć na wygnaniu. Gdy Otton powrócił do Rzymu, przywrócił Grzegorza na tron papieski i kazał ściąć Krescencjusza. Jan XVI został ekskomunikowany i okaleczony.

późniejszego króla Włoch. W 1022 r. Leon wziął udział w synodzie w Pawii, na którym redagował akta synodalne. W tym czasie pozostawał w kontakcie listownym z bp. Fulbertem z Chartres¹² i księciem Akwitanii Wilhelmem V Wielkim¹³.

Resztę życia poświęcił umacnianiu władzy kolejnych cesarzy, Henryka II i Konrada II. Zmarł w Vercelli w 1026 lub 1027 r. Spośród włoskich biskupów był z pewnością największym zwolennikiem i propagatorem idei ówczesnego Cesarstwa Rzymskiego, którą uosobiał Otton III.

¹² Fulbert z Chartres (ok. 960–1028) – ogłoszony świętym, był teologiem i biskupem Chartres od 1006 r. Uczeń Gerberta z Aurillac. Dzięki swemu zmysłowi politycznemu szybko wspinał się po drabinie zaszczytów kościelnych i stał się również doradcą francuskiego króla Roberta II Pobożnego. Do zasług Fulberta mających największy wpływ na kulturę średniowiecznej Europy bez wątpienia należy zaliczyć zapoczątkowaną przez niego reorganizację szkoły katedralnej w Chartres, która stała się centrum kulturalnym przyciągającym największe umysły epoki (m.in. Berengara z Tours, Bernarda z Chartres, Teodoryka z Chartres, Wilhelma z Conches i Jana z Salisbury).

¹³ Wilhelm V Wielki (969–1030) – książę Akwitanii i hrabia Poitiers, najstarszy syn Wilhelma IV Żelazne Ramię. Dwór Wilhelma był na początku XI w. największym ośrodkiem kultury i sztuki w Europie. Książę słynął jako mecenas, człowiek miłujący literaturę, sztukę i pokój. Coroczne pielgrzymki do Rzymu i Hiszpanii zyskały mu przychylność Kościoła i opinię pobożnego władcy. Kiedy więc poselstwo z Włoch bezskutecznie proponowało różnym kandydatom Żelazną Koronę (insygnium używane od czasów Królestwa Longobardów do koronacji władców Włoch), w 1024 r. z ofertą zwróciło się także do Wilhelma. Ten, choć z początku wyraził zainteresowanie, ostatecznie zrezygnował z niej ze względu na niestabilną sytuację polityczną w regionie, nad którym miałby panować.